

МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ НАЧЕРКІВ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ХУДОЖНІМ ТВОРОМ НА ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ

Дмитренко В. В.,

Криворізький державний педагогічний університет.

Анотація. У статті розглянуте питання використання начерків при виконанні творчих робіт. Визначається роль начерків у формуванні й розвитку образного мислення, як необхідної умови створення художнього образу при роботі над художнім твором.

Ключові слова: начерк, художній образ.

Аннотация. Дмитренко В. В статье рассмотрен вопрос использования набросков при выполнении творческих работ. Определяется роль набросков в формировании и развитии образного мышления, как необходимого условия создания художественного образа при работе над творческим произведением.

Ключевые слова: набросок, художественный образ.

Annotation. Dmitrenko V. The question of the use of sketches at implementation of creative works is considered in the article. The role of sketches in forming and development of vivid thought is determined, as necessary condition of creation of artistic image during the prosecution of creative work.

Keywords: sketch, artistic image.

Постановка проблеми. Одним із зручних і простих методів формування й розвитку образного мислення у студентів художньо-графічного факультету є робота над начерками. Але в наявній літературі мистецтвознавчо-педагогічного спрямування проблема навчання студентів роботі з начерками розглядається недостатньо широко, в основному начерки трактуються як елемент навчального процесу під час навчання малюнку або як частина творчого пошукового матеріалу під час образотворчої діяльності. Тому відкритим є питання системного виконання начерків і методики проведення занять по навчанню начеркам.

Робота виконана у контексті програми НДР – Криворізького державного педагогічного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових робіт певного часу, що мають відношення до даних питань можна виділити: Г. В. Біду, М. Я. Маслова, Л. Г. Медведева, М. М. Ростовцева, Е. В. Шорохова і деяких інших дослідників. У цих роботах проводяться

дослідження по використанню начерків під час навчальної й художньої образотворчої діяльності, але практично не надається увага методиці виконання й методиці проведення занять по навчанню начеркам.

Формулювання цілей статті. На сьогоднішній день проблема оволодіння студентами художньо-графічного факультету навичками виконання начерків розглянута в недостатньому об'ємі, і відповідно не відпрацьована методика проведення занять по навчанню начеркам. Дана стаття має на меті розглянути проблему оволодіння методикою виконання начерків на заняттях із малюнку на художньо-графічному факультеті й визначити роль начерків у формуванні й розвитку образного мислення.

Результати дослідження. Начерки є невід'ємною частиною художньої образотворчої діяльності. Для вивчення природи (її конструкції, форми, пластики, образу і т. і.), для відпрацювання умінь, навичок, розвитку окоміру, вивчення технічних можливостей різних образотворчих матеріалів тощо, студентам художньо-графічних факультетів також доводиться виконувати велику кількість начерків. Пленерна практика складається переважно з виконуваних студентами начерків, зарисовок і етюдів. Тому вміння працювати з начерками є важливою умовою успішної навчальної й творчої діяльності під час навчання на художньо-графічному факультеті.

Начерк – це малюнок, що виконаний за короткий відрізок часу і дає узагальнене уявлення про об'єкт або явище, що зображається, коли складна форма розв'язується передачею лише її типових основних ознак без дрібного опрацювання деталей. Для прискорення роботи використовується мінімальне число графічних засобів.

Зарисовка – це ретельніший ніж начерк, малюнок із природи. Зарисовка з природи є розвитком начерку з додаванням деталей і більшою докладністю. При цьому зарисовка виконується спочатку і до кінця тільки з природи, тоді як начерк може бути зроблений і по пам'яті, і за уявленням, і по уяві. Ступінь завершеності зарисовки й час роботи над нею залежить від цілей поставлених художником.

На основі цих визначень можна зробити висновок, що начерк і зарисовка практично зв'язані одне з одним, де начерк немов би є першим етапом виконання зарисовки, тому в статті розмова ведеться

тільки про начерки з врахуванням того, що все, що має відношення до начерку в основному справедливе і для зарисовки.

Малюнок, включаючи начерки, є одним із провідних засобів виконання навчальної й творчої роботи. Ми бачимо велику кількість підготовчого матеріалу, в вигляді начерків виконуваних під час роботи над творами живопису, графіки, скульптури у відомих, видатних художників. Обов'язково зустрічаються окремі начерки в повсякденній роботі митця як засіб удосконалення своєї майстерності, передачі враження від побаченого, бажання відобразити на папері природні явища, що захопили його. І від того, наскільки вправний і талановитий художник, залежить, яку образність і художню цінність несуть начерки і яке враження вони справлять на глядача. Уміння виконати роботу на високому професійному, естетичному рівні, що справляє враження на глядача, здобувається повсякденними тренуваннями в малюванні, в удосконаленні складного психофізіологічного механізму швидкого уловлювання форми, розвитком образного мислення.

Начерки, які виконуються з метою вивчення форми натури, її конструкції, пропорцій, взаємозв'язку форм перед початком тривалих постановок по малюнку й живопису, також є одним із засобів професійного удосконалення. Регулярна й послідовна робота над начерками сприяє розвитку умінь і навичок, є умовою “постановки ока” художника, уміння цілісного бачення натури і її зображення. Уміння виконувати начерки, має велике значення для вчителя образотворчого мистецтва з методичної точки зору під час навчальної роботи.

У зв'язку з вище сказаним стає зрозумілим значення начерків для навчальної й творчої роботи на художньо-графічному факультеті. Водночас, практично відсутня фахова література, в якій би розглядалася методика виконання начерків. В основному описується використання начерків під час образотворчої діяльності. Наслідком цього є те, що виконані студентами начерки не завжди відповідають вимогам вищої школи, а робота по формуванню у студентів образного мислення при виконанні начерків носить випадковий характер.

Основна задача методичної підготовки у виконанні начерків – це формування образного мислення при виконанні цієї роботи. Систематично працюючи з начерками, студент розвивається, починає

вільніше думати під час малювання, краще володіти художніми матеріалами, поліпшується його художня грамота. Проведення експериментів із матеріалами та тематикою, виконання пошуків технічного рішення та композиційних завдань стимулюють розумову й творчу діяльність майбутнього художника-педагога.

Неможливо творчо повноцінно працювати, не одержавши відповідних знань, умінь, навичок, не розвинувши творче мислення й уявлення під час роботи з начерками, що є необхідною умовою активізації мислення, загостреного сприйняття природи для досягнення мети – яскравої образної характеристики моделі. Начерки як додатковий вид діяльності допомагають у формуванні й розвитку образного мислення, на основі раніше одержаних академічних знань. Дуже часто на початку творчої роботи автор не повністю уявляє кінцевий результат своєї роботи. Працюючи з ескізами, начерками й зарисовками до теми, що цікавить і хвилює його, автор шукає образне рішення й напрям подальшої роботи над твором. Головна мета начерків, як допоміжного матеріалу в створенні художнього образу – створити образне віддзеркалення об'єктів зображення.

Виконання начерків має свою специфіку, яку необхідно знати й упевнено володіти практичними навичками її виконання. Начерки повинні мати виразне графічне рішення, правдиве й переконливе трактування зображуваного, в них повинне передаватися головне – те, що передає суть предмета. Але разом із тим, необхідно пам'ятати й про художньо-образне трактування зображуваного, розуміти, що це образна й лаконічна інтерпретація, а не сухе документальне відображення побаченого, його точної копії. Потрібно пам'ятати, що разом із правильною правдивою побудовою, вірно знайденою композицією, правильною передачею простору в начерках повинні бути присутні виразність, естетика рішення малюнка, переконлива й цікава передача змісту, емоційне сприйняття зображуваного й розкриття своїх відчуттів. Слід мати на увазі, що ретельно опрацьовані малюнки, із надмірною деталізацією, які прагнуть до документальності, можуть менш точно передавати суть моделі, ніж зображення, гостро характеризовані або навіть утрировані. Слід знаходити в об'єкті, що зображається, найхарактерніші особливості форми, пропорцій, руху, положення тощо,

загострювати їх до певного ступеня й обігравати, так щоб це створило у глядача яскраве й точне уявлення про предмет, який відтворюється.

Робота над художнім твором має свої особливості, відмінні від навчальної роботи. Старанна побудова форми предметів із використанням осьових і допоміжних ліній, як у навчальному малюванні, у творчій роботі не застосовується. Під час роботи над творчим малюнком художник прагне передати характерні особливості, передати суть, індивідуальні якості, властиві лише цьому об'єкту. Ведеться безпосереднє малювання природи з одночасним рішенням усіх образотворчих задач і художньої інтерпретації зображення. Іноді художник утрирує характер форми, зосереджуючи увагу глядача на окремих деталях, підкреслює їх для досягнення більшої емоційної виразності. Зрозуміло, що при цьому необхідно володіти певним запасом знань загальних закономірностей побудови реалістичного зображення, які здобуваються під час навчання у вузі. Малюнок повинен виконуватися жваво, з виразним використанням технічних можливостей матеріалу, особливостей будови природи, ефектів освітлення тощо. Спосіб трактування зображення у кожному конкретному випадку визначається автором залежно від його задуму, так щоб це найкращим чином розкривало сюжет малюнка.

Так само ведеться робота і з начерками при умові, що це не начерки в навчальному малюванні по вивченню форми й конструкції.

Робота над начерком – це не бездумне копіювання природи, а процес, під час якого студент повинен роздумувати, аналізувати природу, так само як і під час тривалого малюнка, використовуючи весь запас знань про природу, про особливості її конструктивної будови, форму, анатомічні особливості тощо. Якнайкращих результатів при виконанні начерків можна досягти лише при знанні природи й умінні користуватися різними технічними засобами малюнка.

Залежно від умов роботи й задач, які стоять перед студентом, начерки можуть бути різної тривалості й докладності, але при цьому начерк повинен давати повне уявлення про природу. Спосіб роботи над начерком визначається його призначенням або об'єктивними умовами виконання. Від автора у будь-якому випадку потрібна точна передача баченого незалежно від того, чи це обмежений за часом начерк тварини,

чи малювання нерухомої натури, коли з часом практично не доводиться рахуватися.

За способом зображення начерки можна умовно розділити на лінійні й тональні рисунки. Найчастіше вживані лінійні начерки дозволяють миттєво відобразити побачене, фіксуючи тільки, як правило, зовнішні контури форм. Тональні начерки виконуються “п'ямую” відображаючи не лише зовнішні форми, але й об'єм, освітлення, тональну різницю між частинами й деталями об'єкту зображення.

Важливим є підбір потрібного матеріалу для виконання начерку та уміння використовувати різні матеріали. Начерки виконуються олівцем, пером, тушшю, вугіллям, пензлем, пастеллю. Автор сам приймає рішення, яким матеріалом виконувати начерк залежно від творчої задачі, що стоїть перед ним. Кожен технічний прийом має свої особливості, що дозволяє використовувати його для вирішення різних образотворчих задач.

Залежно від відношення виконавця до натури начерки діляться на начерки з натури, начерки по пам'яті, начерки за уявленням і начерки по уяві.

Якщо натура нерухома, то можна виконувати начерк із натури. Особливістю цього начерку є те, що аналіз натури й виконання рисунка відбуваються одночасно. При цьому, керуючись першим враженням, потрібно зобразити предмет мінімальною кількістю образотворчих засобів і уловити суть предмету, не відволікаючи свою увагу на неістотні деталі.

Якщо часу на виконання начерку виявилось недостатньо, а модель продовжує залишатися нерухомою, можна зробити начерк з іншої точки зору, помалювати окремо деталі або перейти до малювання зарисовки. Якщо ж часу на виконання начерку не вистачило, а натура змінила своє положення, як це часто буває при малюванні живих істот, то можна скористатися зоровою пам'яттю і домальовувати деталі зображення по пам'яті. Такий начерк можна вважати комбінованим, так би мовити, перехідним між начерком із натури й начерком по пам'яті.

У начерках по пам'яті процес сприйняття натури й процес його відображення на папері рознесені в часі. Не відбувається

безпосереднього спостереження й одночасного малювання, робота виконується на підставі попереднього спостереження моделі й одержаних від цього спостереження вражень. Природно, малюнок по пам'яті має більш узагальнений характер, він менш деталізований і несе в собі найхарактерніші особливості.

Для виконання начерку за уявленням необхідно в уяві відтворити об'єкт, призначений для малювання, в тому вигляді й положенні в просторі, в якому ви хочете його відобразити. Потім, в думках розташувавши його на форматі паперу, малюють начерк в уявному просторі, враховуючи взаємне розташування частин, перспективні скорочення, рух, освітлення.

Для того щоб виконувати начерки за уявленням, необхідно накопичити певний запас знань, постійно тренуючись у спостереженні природи й виконанні начерків із природи й по пам'яті.

Дуже важливим видом творчої діяльності художника є начерки по уяві. За допомогою цього виду начерку художник утілює в зображенні свій творчий задум, що виник у його свідомості. Творчий задум може бути неясним, може виникати багато різних варіантів розкриття теми, сюжету, що знаходяться в суперечності між собою або доповнюють один одного. Виконуючи начерки по уяві, художник фіксує свої творчі задуми і, працюючи з цими начерками, змінюючи й доповнюючи їх, він шукає спосіб найвдалішої й виразнішої реалізації своїх задумів. Художня якість цих начерків і їх творча цінність залежить від розвиненості уяви художника, його досвіду й уміння знаходити адекватне рішення й грамотно, із смаком вносити необхідні коректування.

Навчання начерку на художньо графічному факультеті починається з першого курсу. Завдання по начерку повинні бути тісно пов'язані з тривалими малюнками недоцільно, наприклад, виконувати начерки фігури людини зі студентами першого курсу. Тривалість виконання начерку визначається навчальними задачами. Перед студентами перших курсів ставляться більш легкі задачі, перед студентами старших курсів – складніші. Природно, на перших порах на виконання начерків виділяється більше часу, ніж це потрібно, що дає

студентам можливість звикнути до нового для них виду діяльності. Поступово тривалість виконання начерків скорочується (до 2-3 хвилин).

По своїй навчальній задачі постановка для начерку повинна бути зрозумілою й цілеспрямованою. Повинна бути точно визначена мета й задача, яку необхідно вирішити в начерку. Начерки без певних задач даремні і навіть шкідливі. Задачі можуть бути різними – на виявлення характеру моделі, на передачу руху, на пропорції, на визначення композиційних особливостей постановки, на трактування природи ліній або плямою. Але не варто ставити перед студентом відразу велику кількість задач. Задачі і їх кількість повинні бути здійсними, можливий навіть індивідуальний підхід у цьому питанні.

Роботу над начерком можна розбити на три етапи. На першому етапі відбувається визначення пропорцій, руху й знаходження просторових планів, на другому етапі відбувається узагальнене, охарактеризоване моделювання основних форм і на третьому етапі – деталізація елементів композиційного центру. При цьому потрібно мати на увазі, що виконавець обмежений у часі, а весь процес сприйняття й зображення природи нерозривний тому немає суворої залежності в послідовності виконання цих етапів.

Начерками потрібно займатися щодня, відпрацьовувати різну графічну техніку й прийоми, постійно удосконалюючи свої навички й майстерність. Результат роботи над начерком спочатку може бути не зовсім задовільним. Можна зробити спробу повторити рисунок невеликого мотиву кілька разів до отримання задовільного результату. З часом, при регулярній роботі, недосконалі на перших порах рисунки, стануть виразними, грамотними, такими, що несуть образну характеристику зображуваного.

Висновки. Оволодіння студентами художньо-графічного факультету навичками виконання начерків допомагає формуванню й розвитку у них образного мислення, що дозволяє їм швидше й легше справлятися з навчальними задачами й досягати кращих результатів при роботі над художніми творами. Розробка й вивчення методів виконання начерків, нових методик проведення занять є одним із шляхів підвищення якості навчання студентів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі.
Проблема поліпшення якості навчання методам виконання й застосування начерків у навчальній й творчій роботі студентами художньо-графічного факультету залишається актуальною на даний момент і вимагає подальшого розгляду. Одним із шляхів подальшої роботи може бути продовження вивчення даної теми з розробкою научного ілюстративного матеріалу.

Література

1. Беда Г. В. Основы изобразительной грамоты. – М., Просвещение, 1981. – 239 с.
2. Дворник Ю. В. Методичні рекомендації з ведення занять начерком для студентів 1-4 курсів. – Львів.: ЛДПДМ, 1993.
3. Маслов Н. Я. Пленэр: практика по изобразительному искусству. – М., Просвещение, 1984. – 112 с.
4. Медведев Л. Г. Формирование графического художественного образа на занятиях по рисунку. – М., Просвещение, 1986. – 159 с.
5. Ростовцев Н. Н. Академический рисунок. – М., Просвещение, 1973. – 303 с.
6. Учебный рисунок / Под ред. В. А. Королева. – М., Изобраз. искусство, 1981.
7. Шорохов Е. В. Композиция. – М., Просвещение, 1986. – 207 с.